

Глава 1

СЪЩНОСТ НА ФИНАНСОВИЯ МЕНИДЖМЪНТ В ЗДРАВЕОПАЗВАНЕТО

След усвояване на материала в тази глава Вие ще можете:

- Да разберете взаимовръзките между икономиката и финансите;
- Да дефинирате предмета на финансовия мениджмънт;
- Да научите четирите фази на финансите;
- Да познавате системата на финансите и нейните елементи;
- Да разграничавате различните категории на финансовия мениджмънт в здравеопазването.

1. Характеристика на финансите

Финансите са инструмент на разпределение, тясно свързан с всички страни на обществения живот. Тяхното изучаване включително и в специфичен отрасъл като здравеопазването изисква отделни аспекти на събирането, изразходването и управлението на приходите да бъдат предоставени и анализирани в зависимост от общоикономическото им съдържание.

Под **финанси** се разбират парични средства и парични отношения, които изразяват движението, съпоставянето, ефективното балансиране и използване на парични средства.

Икономическата характеристика на финансите изисква да се подходи от две страни:

- да се определи мястото на финансите в системата на икономическите процеси. Общоприето е изучаването на финансите и на тяхното управление да става едва след като добре се познават основните категории на производството (капитал, работна заплата, печалба и рента), а също така добре да се познават и главните участници във възпроизводствения процес (фирми, население и държава). В това отношение водещото е начинът на производството, който обуславя, разпределя и преразпределя новосъздаденият продукт.
- изисква добре да се познават понятията БВП и брутна добавена стойност и особеностите на тяхното разпределение и преразпределение.

На тази основа може да се каже, че финансите са и съвкупност от операции, свързани с формирането и използването доходите на фирмите, населението и държавата. Финансовите разпределителни и преразпределителни дейности са дейности на хората, свързани с движението на парите между фирмите, държавата и населението. Както в производството, така и при финансите е налице определена човешка дейност, в резултат на която се проявяват и съществуват определени отношения. И при финансите както и при производството човекът е въоръжен с определен инструментариум и въздейства върху предмета на своя труд. Аналогично на производството и при финансите също имаме:

- **процес** – той е свързан с разпределението и преразпределението на произведения продукт (стоки и услуги);
- **оръдия на разпределението** – данъци, такси, вноски, разходи и др.
- **предмет на разпределение** – паричният израз на стойността на продукта.
- **субект на разпределението** – човекът и държавно-финансовите органи, които чрез оръдията на труда въздействат върху предмета на разпределението и получават определен резултат.

2. Елементи на финансовата система

Финансите, разгледани като система имат две страни и две характеристики. От една страна те са обективно съществуващи и функциониращи парични отношения, а от друга страна парични потоци, чиято организация и управление се осъществяват от нарочно създадените за тази цел учреждения. Казаното дава основание да разграничаваме първо финансовата система в чисто икономически аспект, като система от финансови категории и второ да разграничаваме финансовата система като система от институции, които осъществяват непосредствена организация и управление на финансовите потоци.

Финансовата система включва:

1. Държавни (публични) финанси
 - а) Приходи – биват данъчни, данъкоподобни и неданъкоподобни.
 - б) Разходи
 - в) Бюджет
2. Финансиране на предприятията.
 - а) Капиталово строителство
 - б) Платежно стопанство
 - в) Взаимоотношения с бюджета и банките
3. Кредит и лихва.
4. Социално и здравно осигуряване:
 - дългосрочно
 - краткосрочно
5. Застраховане:
 - имуществено
 - лично
6. Лизинг
7. Международни финанси
8. Индивидуални семейни финанси

Финансите като научна дисциплина се подразделят на **публични финанси** – на държавата и общините и **корпоративни фи-**

нанси – на юридически лица. Финансите на физическите и юридическите лица са основа за публичните финанси. Обект на нашия интерес ще бъдат главно корпоративните финанси на лечебните заведения, но във връзката с определени условия на публично регулиране и финансиране.

Финансите изразяват стойностната страна на здравеопазната дейност като вид икономическа дейност. Основа за характеризиране и анализ на финансовото състояние на което и да е лечебно или здравно заведение е счетоводният баланс. Той изразява последиците от управлението на фирмата и дава информация за нови управленски решения.

Финансите преминават през четири фази:

- ⇒ Формиране на капитала – фаза на външно финансиране, през която се придобиват постъпления
- ⇒ Влагане или инвестиране на капитала – фаза през която се реализират разходи
- ⇒ Функциониране на капитала – фаза през която фирмата се самофинансира от печалбата и приходите
- ⇒ Изплащане на задължения, дивиденди и т.н.

Движението на парите приема формата на парични потоци, които могат да бъдат положителни (приходи) и отрицателни (разходи).

3. Основни характеристики на финансовия мениджмънт

Като сравнително ново понятие за нашата теория и практика в здравеопазването често неоснователно финансовия мениджмънт се отъждествява със счетоводната отчетност. Всъщност това са различни характеристики, въпреки наличието на общи черти в тяхното проявление. Известно е, че същността на счетоводството се изразява в констатирането на финансова информация, т.е. счетоводството отразява това, което е било, което е постигнато като

крайни финансови резултати. Финансовият мениджмънт има по-широк периметър на действие и е насочен към управление на финансови ресурси и резултати, с които започва и приключва всеки бизнес. При това тези проблеми трябва да бъдат разгледани не само от позицията на текущата дейност, а преди всичко с поглед насочен напред в бъдещето. Финансовият мениджмънт се свързва и се основава върху поредица от фирмени обекти, като капиталът, оборотът, печалбата, инвестиции, рентабилност, данъци и т.н. В дисциплината се прилага набор от правила за функционирането на тези обекти не само през призмата на фирмените интереси, но и чрез икономиката за държавно регулиране на бизнеса. Във всеки бизнес основен проблем са парите и за какво да се вложат и каква ще бъде тяхната възвращаемост. Поддържането на равновесие между тези два процеса – набиране и изразходване се постига чрез финансов мениджмънт. Навременното осигуряване на достатъчно пари и тяхното резултатно използване е една от най-сложните и трудно постижими цели на финансовия мениджмънт, без която не може да просъществува нито една фирма.

Главна цел на финансовия мениджмънт е увеличаване на богатството на собствениците чрез нарастване на печалбата. Това може да стане чрез някои от следните действия: разширяване на дейността, увеличаване на рентабилността, увеличаване на приходите и намаляване на разходите.

Финансовият мениджмънт на лечебно или здравно заведение е управление на финансите подчинено на общите организационни и фирмени интереси.

Много често финансовият мениджмънт се припокрива с финансите на фирмата, респективно лечебното или здравното заведение, но това е неправилно. Финансовият мениджмънт е част от фирменото или организационно управление и в този смисъл подпомага процеса на достигане на фирмените цели. Финансите са с по-широк обхват и изразяват разпределението и преразпределението

на произведения продукт чрез регламентирани от държавата методи и форми.

Финансовият мениджмънт като теоретична дисциплина се обособява на основата на микроикономическата теория и концепцията за фирмените финанси. Тази дисциплина има допирни точки със знанията от много други области – управление, администрация, статистика, математика, информатика и др.

4. Основни категории на финансовия мениджмънт

Основните категории на финансовия мениджмънт са капитал, активи и пасиви, приходи и разходи.

Капитал е стойност, която произвежда стойност.

Капиталът може да бъде паричен или веществен по своята форма, а според своите източници – собствен или привлечен (чужд, временно ангажиран срещу определена цена).

Под **актив** се разбира формата на капитала, а под **пасив** – източника на финансиране.

Активите се считат за терен на мениджърите, а капитала (пасивите) – терен на собствениците. Основен фокус в терена на мениджърите са **дълготрайните активи** към които се предприемат стратегически стъпки и решения. Това са тази част от активите, която се износва за по-дълъг срок от един оборот на производството и тяхната стойност е по-висока от определен минимум (например 700 лева). Дълготрайните активи се подразделят на материални, нематериални и финансови активи.

Дълготрайните материални активи присъстват във всички лечебни заведения и заемат значителен дял особено в болниците, които разполагат с голям сградов фонд, многобройна медицинска и друга апаратура и оборудване, транспортни средства и т.н. Дълго-

трайните материални активи включват различни подгрупи според срока на амортизация и своето предназначение – сгради, машини, оборудване, съоръжения, транспортни средства (автомобили, линейки, микробуси), компютри и друг хардуер. Делът на тези активи в баланса на лечебното заведение е повече от 2/3. Целта на здравния мениджър е да активизира повече материалните активи, тъй като именно медицинската апаратура и оборудване – активна част от дълготрайните материални активи, създават стойност и носят приходи. Друга задача на здравния мениджър е да намали ресурсоемкостта на активите – медицинска апаратура, с което влияе и върху разходите и финансовия резултат. В таблица са представени видовете дълготрайни и краткотрайни активи.

Табл. 1. Видове дълготрайни и краткотрайни активи в здравеопазването

Групи активи	Видове активи
I. Дълготрайни активи	
1. Дълготрайни материални активи	Земя, гори, сгради, медицинска и стопанска апаратура, съоръжения, оборудване, линейки, автомобили, стопански инвентар, компютри и периферни устройства, сървъри
2. Дълготрайни нематериални активи	Софтуер, разходи за учредяване и разширяване, научни и изследователски продукти, бизнес-програми, разходи за модернизация на наети активи, патенти, лицензионни права, фирмени и търговски марки, концесионни права, ноу-хау и др.
3. Дълготрайни финансови активи	– Дългосрочни инвестиции (над 12 месеца) – дялове, акции, ценни книжа, облигации и др.; – Дългосрочни вземания – също със срок на изискуемост над 12 мес.
II. Краткотрайни активи	
1. Материални запаси	Лекарства и медицински консуматици, хранителни продукти, стопански материали и др. на склад
2. Краткосрочни вземания	Със срок на изискуемост до 12 месеца

Групи активи	Видове активи
3. Краткосрочни инвестиции	Акции, държавни ценни книжа, облигации, благородни метали и др. за продажба в рамките на година
4. Парични средства	Пари на каса и по банкови сметки
5. Разходи за бъдещи периоди	Разходи за продукти и дейности, които ще се реализират в следващите години

Дълготрайните нематериални активи са интелектуални продукти и права, които са характерни за по-успешния бизнес. Те включват софтуер, информационни системи, бизнес-планове и програми, концесии, лицензии, търговски марки, патенти и др. Те навлизат все повече и в здравеопазването въпреки нищожния им дял в общата стойност на активите.

Дълготрайните финансови активи (инвестиции и вземания) също са подценени в здравеопазването – техният дял е незначителен, ако въобще го има. Към тях се отнасят ценните книжа на фирмата – акции, облигации, закупени дялове в други фирми. За разлика от дълготрайните материални активи, финансовите активи са по-бързоликвидни (особено това важи за ценните книжа), т.е. могат бързо да се продадат и да възвърнат стойността си. Дългосрочните вземания са дължими от други фирми и субекти на лечебното заведение със срок на издължаване над 12 месеца.

Друг важен обект на оперативно управление за мениджърите на лечебните заведения са **текущите или краткотрайните активи**. Това са тази част от активите, които пренасят своята стойност еднократно в себестойността на здравната услуга и имат цена под приетата граница в счетоводната политика и законодателство (напр. за 2008 г. стойностният праг на същественост за краткотрайни активи е 700 лева според ЗКПО). Към тях се отнасят хранителните продукти (храна за болните и персонала), медикаменти и консумативи, вземания от други организации и фирми, и парични средства в каса, разплащателни сметки, в краткосрочни депозити и др. Целта на мениджъра е да раздвижва по възможност повече краткотрайните активи, и да намалява замразения капитал – на

склад. Докато през 90-те години мениджърите в здравеопазването складираха колкото се може повече медикаменти, консумативи и храни, в последните години с интензифициране на конкуренцията в снабдяването вече е възможно да се правят бързи доставки на лекарства и консумативи почти в реално време. Тези условия подобриха качеството на активите и повишиха ефективността и ликвидността в сферата.

Към пасива, т.е. източниците на капитала се отнасят видовете **собствен капитал** – основен капитал, допълнителен капитал, резервен капитал, печалба или загуба от предходни години, печалба или загуба от текущия период. Освен собствен капитал, лечебните заведения се отличават и със значителен дял на **привлечен (заеман) капитал**, който включва дългосрочни и краткосрочни кредити и задължения към доставчици, банки, държавата, общината, персонала и др. Именно този заеман капитал и задължения се наименоват във финансовата теория и практика **пасиви**. Публичните лечебни заведения (собственост на държавата и/или общините над 50%) получават и **финансирания**, което означава безвъзмездно субсидиране и финансиране от обществени източници – МЗ, Община, НЗОК. Според Закона за корпоративното подоходно облагане, финансиранятия не се включват в привлечения капитал.

Източник на информация за капитала, активите и пасивите се съдържат в баланса на лечебното или здравното заведение. Във всеки вид заведение се подготвя периодически баланс на дейността към дадена дата. Най-голямо значение има годишният баланс към 31 декември. Стандартите по които се изготвя баланса са различни за лечебните заведения – търговски дружества, които са нефинансови предприятия и за бюджетните лечебни и здравни заведения.

Най-употребяваните термини в управлението на здравеопазването са **приходи** и **разходи**. Тяхното изучаване се базира на финансовия Отчет за приходите и разходите, от който се черпи информация и за счетоводния финансов резултат за съответния период.

Разход е намаляване на стойността на икономическата изгода чрез намаляване на активите или увеличаване на пасивите в резултат на което намалява собствения капитал.

Съществуват различни класификации на разходите от гледна точка на целите с които ги проследяваме. Например за целите на ценообразуването разграничаваме **преки** (на звеното в което се лекува пациентът и се произвежда краен продукт) и **косвени разходи** (на други звена, които играят съпътстваща, обслужваща и административна роля и произвеждат междинни продукти).

За целите на икономическия анализ се различават постоянни, променливи и пределни разходи. **Постоянни** са разходите, които не зависят от извършената дейност, а се реализират периодически за базата и оборудването. Например разходите за поддръжка на сградовия фонд, осветление, отопление, заплати, абонаментното обслужване на апаратурата са постоянни разходи. Все повече мениджъри обаче превръщат постоянните разходи в променливи, чрез подходящи договорни условия. **Променливите** разходи се изменят при наличието на пациенти – такива са разходите за лекарства, консумативи, храна на болните, хонорари и т.н. **Пределните** (маргиналните) разходи са изменението в разходите за още една единица продукт (преминал болен, посещение и т.н.).

От гледна точка на финансовия анализ и Отчета на приходите и разходите, разходите се подразделят на разходи за основната дейност (здравеопазване), финансови и извънредни разходи. **Разходите за дейността** (или **разходи по икономически елементи**), които включват компенсациите на труда, амортизациите на дълготрайните активи, материални разходи, разходи за външни услуги и други, съставляват над 90% от общия обем на разходите на лечебното заведение. **Финансовите разходи** съдържат разходи за лихви, отрицателни разлики от операции с валута и ценни книжа, разходи за глоби, неустойки и други подобни. **Извънредните** разходи почти не се срещат в балансите на лечебните заведения, но те се отразяват при непланирани разноси вследствие земетресения, епидемии, наводнения или други извънредни ситуации.

Приход е увеличаване на стойността на икономическата изгода чрез нарастване на активите или намаляване на пасивите в резултат на което нараства собствения капитал.

Приходите на лечебните заведения също имат хетерогенна природа и могат да се класифицират по различни признаци. Например според източника се подразделят на приходи от НЗОК, МЗ, Общината, доброволни здравно-осигурителни фондове, от пациенти, от други източници. В Отчета за приходи и разходи се прилага следната класификация : **приходи от дейността** – от продажба на здравни услуги (доброволни фондове, пациенти – потребителски такси, платени услуги, други), от финансираня (от НЗОК, МЗ и общината); **финансови приходи** – от лихви, съучастия, положителни разлики от промяна на валутни курсове и др. и **извънредни приходи** – непланирани и неочаквани.

Въпроси за самоподготовка:

1. Как се дефинират финансите?
2. Какви са основните характеристики на финансите от икономическа гледна точка ?
3. Как се дефинира финансовият мениджмънт в здравеопазването?
4. Кои са основните категории на финансовия мениджмънт?

КЛЮЧОВИ ПОНЯТИЯ:

Финанси (finances) – парични средства и парични отношения, които изразяват движението, съпоставянето, ефективното балансиране и използване на парични средства.

Финансов мениджмънт (finance management) – управление на финансите подчинено на общите организационни и фирмени интереси на лечебното и здравно заведение.

Капитал (capital) – стойност, която произвежда стойност.

Актив (capital asset) – част от баланса, характеризираща формата на капитала.

Пасив (liabilities) – част от баланса, характеризираща източниците на финансиране на капитала

Приход (revenue) – увеличаване на стойността на икономическата изгода чрез нарастване на активите или намаляване на пасивите в резултат на което нараства собствения капитал.

Разход (expenditure) – намаляване на стойността на икономическата изгода чрез намаляване на активите или увеличаване на пасивите в резултат на което намалява собствения капитал.

ЛИТЕРАТУРА

1. Данаилов Д., Фирмен финансов мениджмънт, ИК Люрен, 1994
2. Стоянов В., Основи на финансите, том първи, Галик, 1998
3. Стоянов В., Основи на финансите, том втори, Галик, 1998
4. Коларов Н., Методи на корпоративните финанси, С, 1998